

УДК 261.7

DOI: 10.21847/1728-9343.2017.6(152).122361

МОКІЄНКО МИХАЙЛО,*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,**Центр дослідження релігії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ГЕНЕЗИ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКОГО РУХУ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНТЕКСТ

У статті аналізуються основні концепції походження п'ятидесятництва. Виявлено, що в західних дослідженнях з історії п'ятидесятництва переважає історико-теологічна концепція генези руху, яка наголошує на теологічному контексті майбутнього руху, вказуючи на трансформації доктринального змісту протестантизму як на ключовий фактор для подальшого розвитку п'ятидесятництва. Важливими вважаються соціальні причини, пов'язані з расовою і гендерною емансипацією. Розпочавшись на маргінесі суспільства, п'ятидесятництво з його акцентом на суб'єктивному духовному досвіді й індивідуальному самовираженні віруючого змогло забезпечити "вищий рівень компенсації", ніж інші течії християнства. На початку XXI століття дослідники наголошують на місіонерському характері п'ятидесятництва та еклезіології, яка повністю пристосована для потреб місіонерства. Здійснене істориками виявлення неамериканських джерел п'ятидесятництва дозволяє теологам краще зрозуміти джерела відкритості руху до місцевих культур.

Ключові слова: п'ятидесятницький рух; інкультурація; сучасна теологія; місія; еклезіологія.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Безпрецедентний розвиток п'ятидесятництва в останнє століття привертає увагу дослідників. Чимало авторів зробило предметом своїх наукових пошуків теологічні засади п'ятидесятництва, його духовний зміст, роль у сучасних релігійних та соціальних процесах. У світовому релігієзнавстві викликає інтерес здатність п'ятидесятництва ефективно поширюватися в складних умовах глобалізації й при цьому максимально призвичаюватися до місцевих реалій. Усе це обумовлює необхідність глибшого дослідження генези п'ятидесятницького руху, що може пролити світло на подальший його поступ.

Радянська історіографія не змогла дати об'єктивну оцінку п'ятидесятництву. Її носії вказували на класову сутність цього руху, а також прагнули довести шкідливість його віронавчальних особливостей для суспільства [13]. Характерно, що більшість досліджень була сконцентрована на тих громадах християн евангельської віри, що існували в незареєстрованому статусі. Докорінна зміна акцентів в оцінках цього протестантського напрямку відбувається наприкінці 80-х і на початку 90-х рр. XX ст. у працях В. Любашенко (Мельник) [12]. Протистояння "радянська держава - п'ятидесятники" викладено в дисертації Т. Грушової [9]. Серед історичних праць релігійного кшталту привертає увагу доробок В. Франчука [22], а також публікації Н. Усача [21]. Цікавим дослідником сучасних закритих містичних груп, що ідентифікують себе як п'ятидесятницькі, є Р. Скакун [17]. Однак, незважаючи на збільшення кількості досліджень, п'ятидесятництво залишається одним із найменш вивчених рухів вітчизняної релігійної мережі.

Метою статті є аналіз сучасних теологічних уявлень про генезу п'ятидесятництва, що дозволило б краще зрозуміти ідентичність цього руху.

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи основні складові становлення п'ятидесятництва, перш за все,

варто зазначити, що його представники в основному дотримуються позицій християнського фундаменталізму. Специфікою доктринального змісту руху є наголос на прагненні отримати хрещення Святим Духом з ознакою говоріння іншими мовами. Цей досвід, на думку п'ятидесятників, реальний у житті будь-якого спраглого християнина після його щирого увірування та навернення до Бога. Подібні переживання були поширені в ранній церкві, а за своєю суттю вони аналогічні події, яка відбувалася з апостолами в день П'ятидесятниці. Також дехто з істориків та теологів відносить до особливостей п'ятидесятницької доктрини вчення та практики зцілення, що широко застосовується в русі хрещених Духом Святим як демонстрація Божого прояву в сучасній церкві [15].

Традиційно вважають, що п'ятидесятницький рух зародився в Сполучених Штатах. Він набув свого особливого вигляду в першому десятилітті XX століття насамперед під впливом афроамериканського проповідника Вільяма Сеймура. Майбутній лідер пробудження народився в м. Центрівіль, штат Луїзіана, у 1870 р., у сім'ї колишніх рабів. Попрацювавши певний час носієм на залізниці в Індіанapolisі, В. Сеймур у 1900 р. перебрався до Цинциннаті, де приєднався до християнської групи "Святі вечірнього сяйва". Ця група була відома своїм радикальним богослов'ям святості, включно з доктриною "другого благословення повним освяченням", преміленіалізмом і обіцянкою воскресіння Святим Духом усіх мертвих перед вознесінням. У 1903 р. В. Сеймур переїхав до Х'юстона, штат Техас, де приєднався до маленької церкви, яка також належала до "руху святості". Пастор цієї церкви, чорношкіра жінка на ім'я Люсі Фарроу, звернула увагу В. Сеймура на Чарльза Пархама. У 1905 р., почувши, як Ч. Пархам описує говоріння мовами, В. Сеймур вирішив продовжити його справу, заснувавши власну церкву "Місію

апостольської віри" на вулиці Азуза в Лос-Анджелесі [16, с. 36].

Утім, появі вчення Ч. Пархама, В. Сеймура та руху пробудження на Азуза-стріт передували складний комплекс взаємодії теологічних напрямків, історичних подій, соціальних процесів тощо. П'ятидесятницький рух мав багато джерел, але їхні прояви були достатньо спорідненими, щоб уможливити співробітництво, спілкування та взаємну підтримку. У західних дослідженнях з історії п'ятидесятництва переважає наголос на *історико-теологічній концепції* генези руху. Її представники наголошують на теологічному оточенні майбутнього руху, указуючи на трансформацію доктринального змісту як на ключовий фактор для подальшого розвитку п'ятидесятництва. Так, на думку Д. Дейтона, богослов'я п'ятидесятництва укорінене в доктринальних побудовах ХІХ ст., а саме: у їхньому трактуванні вчень про спасіння, божественне зцілення, хрещення Святим Духом і другий прихід Христа. При цьому, Д. Дейтон наголошує на важливості для зародження п'ятидесятництва як богословських трансформацій у межах веселянського руху святості, що зосереджував увагу на перфекціоністському аспекті хрещення Духом Святим, так і на значенні Кесвікського руху, який навчав про хрещення Духом як фактор отримання християнином духовної сили [5, р. 173-174].

Цікаво, що деномінаційні п'ятидесятницькі історики також часто схиляються до історико-теологічної концепції як основної в питанні генези п'ятидесятництва [10; 7]. Їхня ідея дещо спрощена й полягає в тому, що церква активно практикує те, про що в ній вчать. Звідси, ранні століття історії християнства були плідними на духовні дії через потужний наголос на них у церкві. Згодом, зміна розуміння дій Духа і зведення їх до миропомазання (конфірмації), що тепер розумілося як продовження П'ятидесятниці, знівелювали масовість духовних проявів, обмеживши їх екстраординарними випадками. Реформація ХVІ ст. починає процес відродження духовних проявів через оновлення віровчення апостольської церкви. Слідом за М. Лютером, який оновлює євангельську сотеріологію, постає богословська фігура Д. Веслі, що актуалізує питання освячення. Веселянський рух Святості ХІХ століття йде ще далі, шукаючи "третього благословення". Наприкінці ХІХ ст. вчення про Святого Духа в русі Святості метафорично нагадувало "в'язку дров, до яких необхідно було піднести вогонь" [10, с. 18].

Подібний підхід достатньо універсальний, однак не враховує американського теологічного розмаїття другої половини ХІХ ст. у його впливі на становлення п'ятидесятництва, а також не може пояснити спонтанні "сходження Духа" в інших контекстах, де богословських передумов замало.

Важливим фактором генези та поширення п'ятидесятництва іноді вважається *соціальна* концепція. Для неї визначальним є не тільки теологічне оточення раннього руху, а його полірасовий та поліетнічний характер, а також відстоювання прав жінок, у тому числі на священнодії. Відтак, рух розглядається як динамічна суспільна сила й форма радикального протесту проти расової сегрегації та чоловічого домінування, що характеризувала північноамериканські суспільні реалії на зламі ХІХ і ХХ ст. Як зазначали ранні п'ятидесятники, "на Азуза лінія кольору шкіри була змита кров'ю Христа", а журналісти Лос-Анджелеса доби пробудження підкреслювали, "що конгрегація складається з кольорових людей з домішкою білих" [11, с. 569]. Провідна

роль жінок у цьому відродженні також виходила за межі тодішніх культурних норм й була засвідчена тезою В. Сеймура: "Критерій для служіння не стать, а покликання" [1, р. 41]. Водночас надалі між В. Сеймуром та Ч. Пархамом стався конфлікт на расовому ґрунті. Останній не мав жодного наміру приставати на расову інклюзивність, яку проголошував і практикував В. Сеймур на Азуза-стріт. Занепокоєний прихильністю В. Сеймура та його послідовників до міжрасового братства, Ч. Пархам удався до невдалої спроби взяти пробудження на Азуза під свій контроль. Пізніше Ч. Пархам проголосив ідею "англо-ізраїлізму", під якою розумів привілейованість білих англосаксів-протестантів, які нібито були нащадками загублених племен Ізраїля, і піднесено висловлювався про ку-клукс-клан. Він так і не примирився з В. Сеймуром і зрештою помер у безчесті та невіданні. Лише третє покоління п'ятидесятників у 70-х рр. ХХ ст. частково реабілітувало Ч. Пархама.

Отже, соціальна концепція генези п'ятидесятництва вказує на своєрідний авангардизм руху, його суспільну значущість та релевантність у маргінальному середовищі. Водночас її вагомим недоліком є відсутність універсальності, хоча це може бути пов'язане з браком досліджень суспільного контексту зародження п'ятидесятництва в неамериканських середовищах.

Схожою до попередньої є *соціокультурна* концепція, яка все ж має деяку специфіку. З початку 1970-х рр. ретельно аналізується демографія п'ятидесятництва та його соціальний склад. Методологічно цей підхід ґрунтується на класовому аналізі релігії Р. Нібура, який зумовлює теологічні погляди соціально-культурними обставинами. У застосуванні до п'ятидесятництва домінував погляд, що рух досяг розквіту завдяки компенсації своїм послідовникам відсутності у них високого соціального та політичного статусу [18, с. 148]. П'ятидесятництво могло надавати вірним своєрідне психологічне укриття в період різкої зміни соціальної приналежності, викликаної індустріалізацією або іншими соціальними трансформаціями.

Варто підкреслити, що харизматичні течії християнства, включаючи п'ятидесятництво, відрізняються акцентом на суб'єктивному духовному досвіді й індивідуальному самовираженні віруючого. Це означає, що п'ятидесятницькі громади можуть забезпечити "вищий рівень компенсації", ніж споріднені течії. Минуле багатьох віруючих поза церквою дуже часто складне, пов'язане з різного роду трагедіями та суспільним відчуженням. Тому не є дивним чисельне зростання п'ятидесятництва насамперед серед міської бідноти та суспільно маргіналізованих верств населення Азії, Африки та Латинської Америки. Наприклад, у Південній Кореї становлення руху припадає на повоєнний час. П'ятидесятницька церква повної Євангелії Єойдо розпочала свою діяльність 1958 року в колишніх армійських наметах у нетрях Сеула, наголошуючи на перетворювальному впливі Євангелії силою Святого Духа. Ця проповідь відбувалася на тлі несприятливих умов суспільної та економічної депресії в повоєнній Кореї і знайшла відгук у тисячах життів.

Водночас соціокультурна концепція непереконливо пояснює привабливість п'ятидесятницького руху ранньої доби серед частини білого населення США, яке з легкістю приставало до ранніх груп хрещених Святим Духом, хоча ширша американська культура вважала цей рух ексцентричним, навіть небезпечним. Про це добре свідчать заголовки газет Лос-Анджелеса у квітні 1906 року: "Нова секта фанатиків виривається на

свободу", "Дика сцена вчора вночі на Азуза-стріт" [16, с. 114]. Ширше визнання п'ятидесятництва серед білих американців середнього класу відбулося під час харизматичного оновлення 1960-х рр. Тут треба говорити і про респектабельність третього покоління п'ятидесятників, і часткову зміну ставлення, спричинену соціальними ліфтами, пов'язану зі збільшенням доходів та розвитком передмість у повоєнній Америці. Утім, вирішальним чинником стала поява типових для п'ятидесятництва харизматичних явищ усередині традиційних протестантських деномінацій.

Цікавою виглядає *місіологічна* концепція генези п'ятидесятництва, яку запропонував німецький фахівець із проблеми Міхаель Бергундер. Він поміщає місіологічний потенціал Азуза в ширший контекст. Саме пробудження розглядається як логічне продовження місіонерського прориву XIX ст. у середовищі консервативного американського та британського протестантизму, що дрейфував у напрямку преміленіалізму. Гострі есхатологічні очікування народили лозунг "Євангелізація в нинішньому поколінні" й спонукали до пошуку засобів прискорення рятівної роботи для світу. Одним із них варто вважати ідею ксенолалії Ч. Пархама. М. Бергундер підкреслює бачення ранніми п'ятидесятниками Азуза як вихідного пункту очікуваного пробудження останніх часів. Такий підхід інтенсифікував міжнародні місіонерські зусилля, і наприкінці 1908 р. п'ятидесятницький рух поширився майже на 50 країн світу [3].

Перше десятиліття XX ст. М. Бергундер розглядає як особливий період усесвітнього пробудження в консервативних протестантських колах, що проявилось в багаточисельних місцевих пробудженнях, які, власне, і використали п'ятидесятники. Після 1910 р., коли загальний настрій пробудження було втрачено, есхатологічний вимір і з ним пов'язане вчення (насамперед, ксенолалія й розуміння сповнених Духом Святим як запечатаної Нареченої Христа) поступається місцем канонізації вчення про говоріння на мовах як початкове свідчення хрещення Духом Святим. М. Бергундер резюмує: "Незважаючи на фактичну відмову від есхатологічної ідеї місії, місіонерська практика залишилась твердо закріпленою в п'ятидесятницькому розумінні, хоча в майбутньому без спеціального п'ятидесятницького теологічного мотиву" [3, р. 206]. Як зауважує дослідник А. Андерсон, більшість п'ятидесятницьких рухів "почали існувати як місіонерські інститути" [1, р. 31]. Однак згодом хрещені Духом Святим витворили потужні церковні та надцерковні структури, подекуди з епископальною формою правління, що в деяких контекстах загальмувало місіонерський поступ руху.

Нарешті, у західних дослідженнях п'ятидесятництва вагоме місце займає *еклезіологічний* дискурс. П'ятидесятництво з'являється на межі XIX-XX ст. як об'єднання глобальних течій "волюнтаристського" християнства - тобто як неформальне об'єднання християн і громад, підхід до церкви яких ґрунтувався на демократичному, децентралізованому русі низових членів, які поділяли неінституціональний, але харизматичний досвід. Хоча ранні п'ятидесятники практично нічого не писали про еклезиологію, вони витворили церковну модель, яку можна визначити як "свобода в Дусі". Тобто хрещені Святим Духом схиляються до інтуїтивного, прагматичного ставлення до церкви, вважаючи, що її структури та форми спроможні до необмеженої адаптації під проводом Святого Духа. Така, дещо наївна церковна модель виявилася привабливою на тлі потужних ієрархічних надбудов протестантських течій. При цьому ранні

п'ятидесятники частково випереджували місіональний зсув в еклезиології, що стався у християнському середовищі ближче до середини XX століття. Як влучно зазначає А. Андерсон: "П'ятидесятники проповідували Євангеліє з метою закладення фундаменту церкви, що стало центральною особливістю всієї місіонерської діяльності п'ятидесятників. П'ятидесятницькі церкви були місіонерськими за своєю природою, і диалогія між "церквою" та "місією", яка так довго завдавала проблеми іншим церквам, просто не існувала" [1, р. 37]. На думку відомого п'ятидесятницького автора С. Ланда, Святий Дух на початку XX ст. сформував спільноти, що стали своєрідними місіонерськими братствами з гострим есхатологічним очікуванням. Дослідник доводить, що переживання такої спільноти інтегрувалися у християнські "якості", які мотивують серця до дії та сформовані п'ятидесятницькими біблійними переконаннями та практиками. Співчуття і мужність - це ті якості, які характеризують досвід ранніх п'ятидесятницьких спільнот. Вони також пов'язані з ідеєю церкви, що характеризується вірою, святістю та силою. Ці якості особливо поєднуються в п'ятидесятницькому досвіді молитви й народжують свідчення місіонерської за своєю природою церкви [1, р. 23-25].

Короткий огляд концепцій генези п'ятидесятництва демонструє складний комплекс передумов, що визначив траєкторії розвитку руху на початковому етапі, зумовивши його ідентичність.

Ще одне питання, яке турбує науковців у рамках генези п'ятидесятницького руху, стосується причин його стрімкого поширення в неамериканських контекстах. Традиційний підхід змальовує п'ятидесятницький рух як американське явище, яке поступово поширилося світом - частково завдяки активним зусиллям, частково завдяки пасивному "розсіюванню" [4, р. 54]. Із цього погляду, церква на вулиці Азуза була Єрусалимом, з якого до всіх народів вийшов Божий дар Духа. Із цим важко не погодитися, урахувуючи, що двадцять шість п'ятидесятницьких деномінацій уважають, що їхня історія почалася на вулиці Азуза [11, с. 575]. Утім, уважніше придивившись до витоків руху в різноманітних національних контекстах, можна заперечити інтерпретацію п'ятидесятництва як істотно американського експортного продукту. Відкриті істориками нові матеріали про поширення п'ятидесятництва в Аргентині, Чилі, Гані, Кореї, на Філіппінах змусили їх істотно переглянути свої попередні погляди. Сьогодні воліють краще говорити про чимало осередків зародження п'ятидесятництва, які мають явно схожі вірування й настанови, але не мають жодних очевидних ознак взаємного спричинення. Отже, пробудження на Азуза-стріт є лише одним із них, хоча воно вирізняється тим, що дало світовому руху хрещеним Святим Духом значну кількість майбутніх лідерів і прищепило потужну місіонерську спрямованість.

Такий підхід наштовхує А. Макграта зробити висновок про зародження на початку XX століття цілої низки місцевих "п'ятидесятництв", серед яких, крім Азузи, вирізняються духовні відродження в корейському Пхеньяні (1903), у місії Мукті, заснованій Пандітою Рапабай в індійському місті Пуна (1905-1907), у Манчжурії (1908), у чилійському Вальпараїсо (1909), на Березі Слонової Кістки, на Золотому Березі та в ліберійському Гран-Кру (1914) [11, с. 576]. Американська модель п'ятидесятництва більше за деякі інші вплинула на умонастрої, структури та настанови нового руху, але ми не можемо говорити, що вона й була причиною або джерелом усьо-

го цього руху. Так, ці рухи не мали спільної назви, не відрізнялися відчуттям спільної ідентичності, але мали спільні ознаки, властиві п'ятидесятництву, тим самим формуючи складну, багатобарвну картину його генези.

Актуалізуючи тему зародження вітчизняного п'ятидесятництва, варто перш за все зазначити невелику кількість наукових розвідок у цьому напрямку. Тому говорити про концептуалізацію підходів до генези руху (рухів) хрещених Святим Духом в Україні дещо зарано. Утім, деякі логічні лінії можливо провести, виходячи з наявного рівня в основному історичного дискурсу.

У радянському релігієзнавстві домінувала точка зору про "американську сутність п'ятидесятництва", його штучний "імпорт" на вітчизняні терени й "ворожість" суспільному контексту [13]. Активний розвиток течії на деяких етапах радянської історії пояснювався як вплив залишків буржуазних рудиментів, релігійного піднесення в умовах воєнного лихоліття, окремих якостей очільників руху. Відхід у минуле атеїстичної світоглядної позиції наприкінці XX ст. зняв обмеження в дослідницьких підходах та оцінках. Хоча в працях деяких дослідників звучить пострадянська риторика оцінки п'ятидесятництва [19; 20], усе ж підходи до його генези відрізняються більшою зваженістю та аргументованістю. Природно, що частина дослідників указує на *західний* вектор генези вітчизняного п'ятидесятництва, інтерпретуючи його як вчення, "завезене" реемігрантами на початку XX ст. й адаптоване до місцевих релігійних реалій. При цьому успіх руху на початковому етапі пояснюється культурною та релігійною близькістю реемігрантів до місцевого населення, їх розумінням духовного контексту. Іншими словами, першими п'ятидесятницькими проповідниками у вітчизняному контексті були не Вільям Сеймур чи Томас Баррат, а Порфирій Ільчук, Іван Воронаєв та ін. Такої точки зору дотримується й частина деномінаційних дослідників [7].

Деякі вчені погоджуючись у цілому із західною домінантою в зародженні вітчизняного п'ятидесятництва, усе ж указують на *самобутні духовні пошуки* в середовищі в основному містичного православного інакомислення, підживлені проповідями реемігрантів [12]. Цікаво, що західні одновірці, зіткнувшись із вітчизняним п'ятидесятництвом, воліють говорити, що це "православні, які говорять на мовах", а не носії західної моделі п'ятидесятництва. Окремі п'ятидесятницькі деномінаційні історики пробують поєднати лінії західних богословських впливів та локальних містичних пошуків, пояснюючи тим самим своєрідність вітчизняної п'ятидесятницької моделі [22; 8].

Ураховуючи спорідненість у вітчизняному контексті баптистських та євангельських підходів із п'ятидесятницькими (перш за все, із християнами євангельської віри; т. зв. "воронаєвцями"), яку можна довести навіть на рівні окремих громад та людських доль, можна говорити *євангельську* концепцію генези п'ятидесятництва в східнослов'янському контексті. Вона передбачає підхід до п'ятидесятництва як до нового рівня розвитку євангельських течій на початку XX ст., що знайшов вираження у стійкому інтересі руху до пневматології [14].

Висновки

Аналіз сучасних теологічних уявлень про генезу п'ятидесятництва дозволяє зробити загальний висновок, що суттєве різноманіття було характерним для п'ятидесятництва з самого початку існування цього руху. Це дозволяє краще зрозуміти ідентичність п'ятидесятницького руху як сутнісно різноманітного та відкритого до

трансформацій, інкультурацій, духовних оновлень. Доведено, що різноматнітність та динамічність руху на початку XXI століття не є наслідком впливу постмодернізму, але є традиційними рисами п'ятидесятництва. В історико-теологічних дослідженнях витоків та ранніх етапів розвитку п'ятидесятницького руху склалося декілька підходів, які намагаються пояснити його зародження та стрімкий розвиток. Актуалізація різноманітних аспектів у процесі генези руху засвідчує його строкатість, багатобарвність та укоріненість не лише в теологічній чи місіональній, а й соціокультурній реальності. Від самого початку п'ятидесятницького руху йому була властива теологічна легітимізація "єдності в розмаїтті". Вона виникла не внаслідок пізнішого переосмислення стратегій, цілей та підходів американського п'ятидесятницького руху через його зустрічі з неамериканськими культурами. Радше можна стверджувати, що "єдність в розмаїтті" була невід'ємною складовою історичного походження того явища, яке ми зараз називаємо п'ятидесятництвом.

Глибший аналіз витоків вітчизняного п'ятидесятництва ще попереду. Але вже сьогодні варто прислухатися до порад А. Мак'грата й не спрощувати цей феномен, а розглядати його як "рух рухів", прискіпливо аналізуючи генезу кожного відгалуження, з'ясовуючи теологічні, суспільні, культурні та інші чинники їхнього розвою.

ЛІТЕРАТУРА

- Alexander E. The Women of Azusa Street / Estrelida Y. Alexander. - Cleveland, OH : Pilgrim Press, 2005. - 207 p.
- Anderson A. Towards a Pentecostal Missiology for the Majority World / Allan Anderson // Asian Journal of Pentecostal Studies. - 2005. - 8:1. - P. 29-47.
- Bergunder M. Mission und Pfingstbewegung / M. Bergunder // Leitfaden ökumenische Missionstheologie. - Gütersloh : Chr. Kaiser, 2003. - S. 200-220.
- Brouwer S. Exporting the American Gospel: Global Christian Fundamentalism / Steve Brouwer, Paul Gifford, Susan D. Rose. - London : Routledge, 1996. - 344 p.
- Dayton D. The Theological Roots of Pentecostalism / Donald Dayton. - Metuchen : The Scarecrow Press, 1987. - 204 p.
- Land S. J. Pentecostal spirituality: A passion for the kingdom / S. J. Land. - Sheffield Academic Press, 1993. - 260 p.
- Smolchuk F. From Azusa street to the USSR / Fred Smolchuk. - Arcadia : North American Slavic Pentecostal Fellowship, 1992. - 308 p.
- Борноволоков О. Євангельские христиане Святой Пятидесятницы / О. Борноволоков // П'ятидесятництво в Західній Україні: історія і сучасність. Матеріали науково-практичної конференції / [упоряд. та ред. М. Мокієнко]. - Рівне : Дятлик М., 2015. - С. 11-32.
- Грушова Т. В. Радянська держава та секта п'ятидесятників в Україні (початок 1920-х - 1991 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Грушова. - Запоріжжя, 2000. - 260 с.
- Магги Г. Исторический обзор / Г. Магги // Систематическое богословие / [под ред. С. Хортон]. - К. : Лайф, 1999. - С. 9-46.
- Мак'рат А. Небезпечна ідея християнства. Протестантська революція: історія від шістнадцятого до двадцятого першого століття ; [пер. з англ. О. Панича] / А. Мак'рат. - К. : Дух і Літера, 2017. - 656 с.
- Мельник В. І. Малі конфесіональні об'єднання в Україні / В. І. Мельник // Філософська і соціологічна думка. - 1992. - № 8. - С. 78-94.
- Москаленко А. Пятидесятники / А. Москаленко. - М. : Политиздат, 1973. - 199 с.

14. Николс Г. Л. Каргель: развитие русской евангельской духовности. Изучение жизни и творчества Ивана Вениаминовича Каргеля (1849-1937): научное исследование / Г. Л. Николс ; [пер.: Н. Рыбальченко]. - СПб. : Библия для всех, 2015. - 396 с.

15. Пурди В. Божественное исцеление / В. Пурди // Систематическое богословие / [под ред. С. Хортон]. - К. : Лайф, 1999. - С. 655-703.

16. Робек С. Азуза-стрит: миссия и пробуждение / С. Робек. - Александрия : Ездра, 2011. - 464 с.

17. Скакун Р. Будівничі Нового Єрусалиму: Іван Мурашко і "мурашківці" / Р. Скакун. - Львів : Вид-во УКУ, 2014. - 420 с.

18. Соловій Р. Контекст виникнення п'ятидесятництва /

Р. Соловій // Богословские размышления. - 2003. - № 2. - С. 147-163.

19. Сьомін С. Двоїста суть евангелізації. З історії місіонерського руху / С. Сьомін // Людина і світ. - 2002. - № 4. - С. 40-45.

20. Сьомін С. Християнський вектор зовнішньополітичної стратегії України / С. Сьомін // Нова політика. - 2000. - № 1 (27). - С. 41-44.

21. Усач Н. Водимые Духом Святым (Виктор Белых и сподвижники). К истории пятидесятнического движения: сборник документальных повестей и очерков / Н. Усач, В. Трофименко. - 3-е изд. - Винница : ІТІ, 2004. - Книга 3. - 240 с.

22. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа : В 3-х т. / В. Франчук. - К. : Світанкова зоря, 2002. - Т. II. - 376 с.

Мокиєнко Михайл,

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник,

Центр исследования религии Национального педагогического университета имени М. П. Драгоманова

ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ГЕНЕЗИСА ПЯТДЕСЯТНИЧЕСКОГО ДВИЖЕНИЯ: МИРОВОЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ КОНТЕКСТ

В статье анализируются основные концепции происхождения пятидесятничества. Выявлено, что в западных исследованиях по истории пятидесятничества преобладает историко-теологическая концепция генезиса движения, которая акцентирует на теологическом контексте будущего движения, указывая на трансформации доктринального содержания протестантизма как на ключевой фактор для дальнейшего развития пятидесятничества. Немаловажными считаются социальные причины, связанные с расовой и гендерной эмансипацией. Начавшись на маргине общества, пятидесятничество с его акцентом на субъективном духовном опыте и индивидуальном самовыражении верующего смогло обеспечить "высокий уровень компенсации", нежели другие течения христианства. В начале XXI века исследователи отмечают миссионерский характер пятидесятничества и экклезиологии, которая полностью приспособлена для нужд миссионерства. Совершенное историками выявление неамериканских источников пятидесятничества позволяет теологам лучше понять источники открытости движения в местных культурах.

Ключевые слова: пятидесятническое движение; инкультурация; современная теология; миссия, экклезиология.

Mokienko Mikhail,

Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher,

Center for Religion Studies of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov

BASIC CONCEPTS OF THE GENESIS OF THE PENTECOSTAL MOVEMENT: THE WORLD AND DOMESTIC CONTEXT

The article analyzes the main concepts of the origin of the Pentecostalism. It was found that western studies on the history of Pentecostalism dominated the historical-theological concept of the genesis of movement, which emphasizes the theological context of the future movement, indicating the transformation of the doctrinal content of Protestantism as a key factor for the further development of the Pentecostal. Important are the social causes associated with racial and gender emancipation. Beginning on the margins of society, Pentecostalism, with its emphasis on subjective spiritual experience and individual self-expression of the believer, was able to provide a "higher level of compensation" than other currents of Christianity. At the beginning of the 21st century, researchers emphasize the missionary nature of Pentecostalism and ecclesiology, which is fully adapted to the needs of missionary work. The historians of the discovery of non-American sources of Pentecostalism enable theologians to better understand the sources of openness to local cultures. An analysis of contemporary theological notions about the origin of the Pentecostalism makes it possible to draw a general conclusion that a significant diversity was characteristic of the Pentecostal from the very beginning of this movement. This would make it possible to better understand the identity of the Pentecostal movement as essentially diverse and open to transformations, inculturations, spiritual renewal. It is proved that the variability and dynamism of the movement at the beginning of the 21st century are not a consequence of the influence of postmodernism, but are the traditional features of the Pentecostalism. In the historical and theological studies of the origins and early stages of the Pentecostal movement, several approaches have been developed that try to explain its origin and rapid development. Actualization of various aspects in the course of the genesis of motion confirms its variegated, multi-colored and rootedness not only in theological or missionary, but also socio-cultural reality. From the very beginning of the Pentecostal movement he was characterized by the theological legitimization of "unity in diversity." It arose not because of a later rethinking

of the strategies, goals and approaches of the American Pentecostal movement through its meeting with non-American cultures. Rather, it can be argued that "unity in diversity" was an integral part of the historical origin of the phenomenon, which we now call Pentecostalism.

Key words: *Pentecostal movement; inculturation; modern theology; mission; ecclesiology.*

REFERENCES

1. Alexander, E. (2005), *The Women of Azusa Street*, Pilgrim Press, Cleveland, OH: 2005. 207 p. (eng).
2. Anderson A. (2005), Towards a Pentecostal Missiology for the Majority World, *Asian Journal of Pentecostal Studies*, 8:1, 29-47 (eng).
3. Bergunder, M. (2003), Mission und Pfingstbewegung, Leitfaden ökumenische Missionstheologie. *Chr. Kaiser*, Gütersloh, s. 200-220 (germ).
4. Brouwer, S. & Gifford, P. & Rose S. D. (1996), *Exporting the American Gospel: Global Christian Fundamentalism*. Routledge, London, 344 p. (eng).
5. Dayton, D. (1987), *The Theological Roots of Pentecostalism*. The Scarecrow Press, Metuchen, 204 p. (eng).
6. Land, S. J. (1993), Pentecostal spirituality: A passion for the kingdom. *Sheffield Academic Press*, 260 p. (eng).
7. Smolchuk, F. (1992), From Azusa street to the USSR. *North American Slavic Pentecostal Fellowship*, Arcadia, 308 p. (eng).
8. Bornovolokov, O. (2015), Evangelical Christians of Saint Pentecost. *Pentecostalism in Western Ukraine: history and modern times. Materials of the scientific and practical conference*. Rivne, 11-32 (ukr).
9. Hrushova, T.V. (2000), *The Soviet State and the Sect of Pentecostals in Ukraine (early 1920s - 1991)*, Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01 «History of Ukraine», Zaporizhzhya, 260 p. (ukr).
10. McGee, H. (1999), Historical overview [translat.]. In: *Systematic theology*. Kyiv, Layf, 9-46 (rus).
11. McGrath, A. (2017), The dangerous idea of Christianity. Protestant Revolution: History from the sixteenth to the twenty-first century [translat.]. *Dukh i Litera*, Kyiv 656 p. (ukr).
12. Melnyk, V.I. (1992), Small confessional associations in Ukraine. *Filosofska i sotsiologichna dumka*, №8: 78-94 (ukr).
13. Moskalenko, A. (1973), Pentecostals. *Polytyzdat*, Moscow, 199 s. (rus).
14. Nykols, H. L. (2015), Kargel: the development of Russian evangelical spirituality. Studying the life and work of Ivan Veniaminovich Kargel (1849-1937): a scientific study [translat.]. *Byblyya dlya vsekh*, Sankt-Petersburg. 396 p. ((rus).
15. Purdy, V. (1999), Divine healing [translat.]. In: *Systematic Theology* Lif. Kiev, 655-703 (rus).
16. Robek, Seryl (2011), Azusa Street: Mission and Awakening. *Ezdra*, Aleksandryya, 464 p. (rus).
17. Skakun, R. (2014), The builders of New Jerusalem: Ivan Murashko and «Murashkovtsi». *Vyd-vo UKU*, Lviv, 420 p. (ukr).
18. Soloviy, R. (2003), The context of the emergence of the Pentecostal. *Bohoslovskyye razmyshlenyya*. № 2. 147-163 (ukr).
19. Siomin, S. (2002), The double essence of evangelism. From the history of the missionary movement. *Lyudyna i svit*. № 4. 40-45 (ukr).
20. Siomin, S. (2000), Christian vector of the foreign policy strategy of Ukraine, *Nova polityka*. №1 (27). 41-44 (ukr).
21. Usach, N. & Trofimenko, V. (2004), Driven by the Holy Spirit (Victor Belykh and associates). In: *To the history of the Pentecostal movement: a collection of documentary novels and essays*, Vinnitsa ITI, 240 p. (rus).
22. Franchuk, V. (2002), Prosyła Rossyya dozhdy u Hospoda. *Svitankova zorya*, Kiev, Vol.II. 376 p. (rus).

© Мокієнко Михайло

Надійшла до редакції 30.11.2017